

SVIJET MUZEJA

Peter Cannon-Brookes
London

Plan Delta” za očuvanje kulturnog naslijeđa Nizozemske

U jesen 1988. godine Generalna inspekcija (Algemeine Rekenkamer) Nizozemske objavila je uništavajuću optužbu o stanju zbirki u 17 nizozemskih nacionalnih muzeja.

Nasuprot dinamičnim uslugama koje su se nudile muzejskoj publici, neodgovarajući dokumentacijski sistemi - (prirodni uzrok inspektorskoga gnjeva) bili su samo dio problema od kojih su patile te muzejske zbirke, i Generalna je inspekcija bila duboko potresena neprijateljskim klimatskim uvjetima u kojima je građa često bila pohranjena i velikim zaostajanjem u konzervaciji i restauraciji. Izvještaj nije iznenadio osoblje nizozemskih nacionalnih muzeja, koje je još od 1970. godine ohrabrivano da se usredotoči na razvoj novih usluga i djelatnosti namijenjenih javnosti - i da tako stalno povećava broj posjetilaca - dok se čuvanju i konzervaciji njihove građe pridavala manja važnost, naročito ako nije bila izložena. Izvještaj je uzrokovao veliki skandal izvan kruga muzejskih stručnjaka i stao je rasti politički pritisak u znaku potpore vladinoj akciji da zaštiti i očuva dijelove nizozemskoga kulturnog naslijeđa koje se smatralo ugroženim. Nova nizozemska vlada je 1990. godine odlučila riješiti te probleme i dodijelila je dodatna sredstva Ministarstvu dobrobiti, zdravlja i kulture u svrhu djelotvornijeg ispunjavanja obveza u zaštiti kulture. Ministar dr. H. d'Ancona je osobno uložio velike napore tijekom cijelog procesa i dokument "Vechten tegen Verval" (Borba protiv propadanja), podnesen Donjem domu nizozemskog parlamenta 4. prosinca 1991. godine bio je prvi korak u primjeni plana nazvanog "Plan Delta". Originalno je "Plan Delta" bio naziv opsežnog inženjerskog plana koji je izrađen da bi se spriječilo ponavljanje katastrofalne poplave koja je bila zadesila jugozapadnu Nizozemsku 1953. godine, kada se izlilo Sjeverno more, a sada se pozivalo na duh složnoga svenarodnog pothvata, nužnog da bi se plan ubrzano proveo u djelo, kako bi se osiguralo očuvanje nizozemskoga kulturnog naslijeđa.

Problemi oko dokumentacije i konzervacije koji su zatečeni u nizozemskim zbirkama nisu nikako ograničeni samo na Nizozemsku i slični izvještaji mogli bi se napisati (a i napisani su) o stanju muzejskih zbirki diljem Europe. Ali dok je, uz nekoliko časnih izuzetaka, normalna reakcija centralnih vlada da prvo potraže žrtvene jarce, a zatim i načine da se izbjegne trošak koji je nastao zbog nebrige u prošlosti, nizozemska je vlada prihvatila činjenicu da se, zbog raznoraznih razloga, sistem razbio i da Nizozemska ima obvezu prema budućim generacijama svojih građana, kao i prema svjetskoj zajednici, da postavi konzervaciju svoje kulturne baštine na zdrave noge. Kako je istraživanje poduzeto 1989.-1990. napredovalo i kako su se počele utvrđivati nepodmirene obveze, tako se počelo otkrivati da slični problemi tište ne samo 17 nacionalnih muzeja nego i oko 800 muzeja kojima su upravljale provincije i mjesne vlasti, kao i zdanja osobite povijesne ili arhitektonske vrijednosti (pod upravom Rijksdienst Monumentenzorg) i arheološka nalazišta koja su također pod zaštitom ministarstva (pod upravom Rijksdienst Oudheidkundig Bodemonderzoek). Prema odredbama nizozemskog Zakona o arhivima, ministarstvo je također odgovorno za nacionalne i područne arhive, što podrazumijeva i audio-vizualne arhive, organizacija koje se bave radijskim i televizijskim emitiranjem.

Određivanje problema je bitno da bi se dodijelila adekvatna sredstva za

njihovo rješavanje i da bi se cijelim procesom efikasno upravljalo.

Ministarstvo se sjetilo iskustva stečena tijekom konzervatorskog pregleda škotskih muzejskih zbirki, koji je financirala zadužbina Paul Getty, a koji je trajao tri godine. Političko zanimanje je jenjalo puno prije nego što je pregled bio završen i otada je vrlo malo postignuto. Konzekventno tome, ministarstvo je postavilo mnogo kraći rok - tri mjeseca - i zaista, tražeći i pomoć izvana kada je to bilo potrebno, izvršilo je procjenu zaostajanja u muzejima u ta tri mjeseca. U nizozemskim muzejima pregled je usredotočen na četiri aspekta čuvanja zbirki i konzervacije: dokumentaciju, preventivnu konzervaciju, aktivnu konzervaciju i restauraciju. Tako je raščišćavanje zaostataka u muzejskim inventarima, zajedno s onima u arhivima, spomeničkim i arheološkim službama, slijedilo odmah pošto su sredeni krovovi koji propuštaju kišu i slične hitne stvari.

Adekvatni podaci o individualnim predmetima u zbirkama, zajedno s točnim informacijama o klimatskim uvjetima u kojima se oni čuvaju, pretpostavka su za izradu bilo kakva logičnog plana konzervacije, bila ona preventivna ili aktivna. Preventivna konzervacija je kamen-temeljac "Plana Delta" i procjena zahtjeva koje postavlja kontrola okoline bila je ključna komponenta istraživanja. Pod aktivnom konzervacijom razumijevaju se one intervencije koje su neophodne da bi se stabiliziralo stanje predmeta u odnosu na klimatske uvjete u kojima se čuva, a pod restauracijom se razumijevaju one kozmetičke intervencije koje smjeraju na to da vrate predmetu izgled što sličniji onome koji je imao kada je izašao iz ruku svoga tvorca. Aktivna konzervacija je nužna, dok je restauracija samo veoma poželjna. Uz ograničena budžetska sredstva ta je distinkcija ključna za razvoj i primjenu "Plana Delta".

Pregled je pokazao da će za eliminiranje zaostataka koji su identificirani u muzejima biti potrebno oko 1.000 miliona guldena (500 milijuna dolara), ali je nizozemska vlada odredila 400 milijuna guldena i valjalo je ustanoviti prioritete među zaostacima. Integralni dio procesa pregleda zbirki bila je i klasifikacija grupa predmeta i individualnih predmeta u zbirkama u sistem kategorija - A, B, C i D - koju su izradile inspeksijske ekipe u suradnji s muzejima. U početku su se kustosi instinktivno opirali arbitrarnom razlikovanju predmeta iz svojih zbirki na osnovi relativne vrijednosti, ali kada je jednom kategorizacija prihvaćena naprosto kao sredstvo da se dođe do željenog cilja, ili kao praktična mjera kojom treba olakšati planiranje, zahtjev ministarstva da se ustanovi hijerarhija kulturno-historijskih standarda stvorenih da na konzistentnoj osnovi izraze vrijednost i značenje svakog pojedinog predmeta u svim nizozemskim zbirkama nailazila je na iznenađujuće malo otpora.

Dr. Kirby Talley, koordinator projekta za konzervaciju i restauraciju, definirao je četiri kategorije tijekom međunarodne radionice "Plan Delta", koju je organiziralo ministarstvo u Amsterdamu od 21. do 23. listopada 1992.

Kategorija A sadržava predmete koji imaju najveću vrijednost zbog svoje jedinstvenosti. To su holotipovi ili prototipovi. Takvi predmeti su također jedinstveni primjeri u razvoju pojedinog umjetnika, škole, pokreta ili stila. Kategorija B sadržava predmete koji imaju prezentacijsku vrijednost, drugim riječima, privlačne predmete. Porijeklo također može pridonijeti uključivanju u kategoriju B. Predmeti koji čine cjelinu, na primjer, dijelovi kompletnoga severskog servisa, također pripadaju ovoj kategoriji, kao i predmeti velike dokumentarne vrijednosti. Predmeti kategorije B izlažu se često, ali ne i stalno.

Predmeti kategorije C nemaju kvalitete zbog kojih bi bili uvršteni u kategorije A ili B, značajni su dijelovi zbirki jer ih zaokružuju ili daju značaj cjelokupnom kontekstu pojedine zbirke. Takvi su predmeti u pravilu pohranjeni u depou na dugi rok i rijetko se izlažu.

U kategoriji D su predmeti koji uopće nisu trebali biti uvršteni u zbirku. Mnoge donacije završavaju u kategoriji C. Najniža kategorija se daje predmetima koji nikako nisu komplementarni sa zbirkom ili uopće u nju ne spadaju, ili su tako teško oštećeni da je restauracija beskorisna.

Ukratko, predmeti kategorije A čine osnovu zbirke, predmeti kategorije B prvu rezervu, kategorije C "arhiv" zbirke, a predmeti kategorije D su oni bez kojih bi se moglo. Bez takvih kvalitativnih kategorija nije moguće utvrditi prioritete kod saniranja zaostataka. Uspriko početnoj rezervi prema takovu pristupu, kategorizacija je naišla na opće odobravanje, a što je još važnije, primjena je rezultirala dobivanjem podataka pomoću kojih se mogla izvršiti točna procjena konzervatorskih prioriteta unutar zbirki.

Kada su skupljene sve te komponente, ministarstvo je imalo kvalitativno izmjerene preglede trenutačne situacije na polju dokumentacije, preventivne konzervacije, aktivne konzervacije i restauracije za svaki pojedini predmet, i uz to još i klasifikaciju svakoga pojedinog predmeta na osnovu navedene četiri kategorije, kao i točne podatke o uvjetima koji vladaju u sredinama u kojima se predmeti čuvaju. Uzevši u obzir ograničena sredstva i tehničke mogućnosti, odlučeno je da se daje prvenstvo ažuriranju dokumentacije i preventivnoj konzervaciji, da se osnuje grupa stručnjaka koja će programe dokumentacije i konzervacije provesti u djelo, te da se urede depoi kako bi se postigli adekvatni klimatski uvjeti. Sredstva koja su nakon toga preostala nisu dostajala za svu potrebnu aktivnu konzervaciju, ali su bila rezervirana za aktivnu konzervaciju predmeta kategorije A i B, dok je za predmete kategorije C i D bila predviđena samo preventivna konzervacija. Nikakva sredstva nisu bila namijenjena za restauraciju, čak ni za restauraciju predmeta kategorije A, pošto se te intervencije mogu uvijek, po definiciji, odgoditi bez ugrožavanja očuvanja predmeta.

Edwin van Huis, direktor projekta "Plana Delta", iz ministarstva kulture, izrazio je za vrijeme radionice "Plana Delta" prilično zadovoljstvo postignutim napretkom i istaknuo pet razloga koji su, po njegovom mišljenju, tome najviše pridonijeli:

1. Prljavo se rublje iznijelo u javnost. Prvi su put muzejski direktori podnijeli javnosti izvještaje o svemu što u njihovim muzejima nije u najboljem redu. Novinari su pozvani da pogledaju vlažne i bijedne depoe, televizijske stanice donosile su programe o kiselosti papira i propadanju keramike itd., itd. Na početku direktori muzeja nisu baš uvijek aplaudirali ovom naglo nastalom zanimanju za njihove probleme, bojeći se da će za njih biti okrivljeni. Ali tek kada je šokantno stanje depoa u muzejima bilo javno prikazano, političari su se osjetili motiviranima da nešto poduzmu. Nitko se ne treba plašiti da će se u njega uprijeti prstom, pošto su političari i muzeji vrlo brzo shvatili da su zaostaci u muzejima njihova zajednička odgovornost.

2. Drugi razlog brzom uspjehu je taj što su sredstva za saniranje problema dodijeljena prije nego što je pregled završen. To je dalo izvanredan poticaj. Nekoliko godina ranije, kada je Škotska krenula u sličnu operaciju, ali bez jamstva koje pruža novac namijenjen saniranju problema, trebalo im je tri godine da završe pregled, dok su nama trebala samo tri mjeseca. U Škotskoj sredstva nisu bila dostupna ni nakon te tri godine, i još nema izgleda da će se stanje poboljšati. U Nizozemskoj je vlada zapravo povećala sredstva kada je pregled završen.

3. Prihvaćen je decentralizirani pristup, pa su sami muzeji djelovali kao pokretačka snaga iza "Plana Delta". Preglede šteta i selekciju predmeta za konzervaciju radilo je osoblje samih muzeja, i time se jako angažiralo u projektu. Kako su muzeji bili tako izravno uključeni u svaki stadij operacije, bilo im je lako izraditi realistične planove za ažuriranje zaostalog konzervatorskog rada.

4. Političari su često primali izvještaje o napretku. Na kraju, i oni su ljudi i drago im je dati novac u vrijedne svrhe. Godinu dana kasnije, međutim, moglo bi im isto tako biti drago da se okrenu nekim drugim vrijednim svrhama. Uz stalno održavanje zanimanja, novac dobiven kao jednokratna pomoć može pritijecati kao strukturalna potpora, s dobrim izgledima da će sredstva povećati.

Vjerujem da je za uspjeh projekta najvažnija bila veoma jasna prezentacija stanja, a time i izbora pred kojima su se našli političari. Kroz energične procese razlikovanja aspekata konzervacije i selekciju, pomoću kojih su ustanovljeni prioriteti unutar zbirki, opseg stvarnoga zaostalog konzervatorskog rada bio je prvi put sasvim očigledan na političarima razumljiv način, tako da su mogli donijeti odluke o kojima sam ranije govorio. To je neizmjereno potaknulo njihov interes za projekt. Prvi put je konzervacija kulturne baštine pronašla put do dnevnog reda i postala pitanje, ne samo za ministra kulture, nego i za cijeli kabinet. Gledajući izvana, stvaranje "Plana Delta" i energija kojom je ta vizija ostvarena veoma su impresivni i sežu daleko mimo pukog proizvođenja i grabljenja političke prilike. Uistinu, "Plan Delta" je vrlo nizozemsko rješenje koje izaziva poštovanje, ali pošto odražava posebnu kulturnu i ekonomsku atmosferu Nizozemske, ne može se takav kakav je presaditi u drugačije kulturne i ekonomske sredine, recimo u Francusku ili Italiju. "Plan Delta" implicira izvjesnu filozofiju "povratka bitnom", i reafirmaciju muzeja kao arhiva koji čuvaju predmete, što je u raskoraku s muzeološkim koncepcijama koje su danas u modi, ali što bi se moglo pokazati dalekovidnim. Primijenjena strategija je izravna i privlačna običnom svijetu, dok neobično odlučno djelovanje nizozemske vlade, udruženo s neposrednim dodjeljivanjem veoma supstancijalnih sredstava za neposredne zadatke ažuriranja dokumentacije i primjenjivanje mjera preventivne konzervacije, više nego kontraindicira neke zaostale brige radi potencijalne zloupotrebe arbitrarne procjene vrijednosti u kategorizacijskom procesu. Detaljne odluke u vezi s ovim potonjim su, veoma mudro, ostavljene samim muzejskim stručnjacima, ali budući angažman nizozemske vlade i ustanova ostaje ključ uspjeha "Plana Delta" na dugi rok, udružen (ako smijemo tako nešto sugerirati) - sa samodisciplinom samih muzeja na planu politike sakupljanja predmeta i trošenja sredstava na osnovne muzejske funkcije.

Napomena: Detaljnije informacije o "Planu Delta" mogu se dobiti od Directorate-General for Cultural Affairs, Ministry of Welfare, Health and Cultural Affairs, P.O. Box 5406, Rijswijk, Nizozemska, gdje se mogu naručiti Fact Sheet C-11-E 1992 - "Plan Delta" za očuvanje kulturnog naslijeđa / i Vjesnik "Plana Delta".

Preuzeto iz: The Museum Management and Curatorship, Vol. 12, No. 3, September 1993. pp. 303-307.

*Prijevod s engleskog:
Zdenka Ungar*